

V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, 2. del (1805—1848), Ljubljana 1964, str. 349.

Drugi del obsežne Schmidtove monografije zajema zgodovino šolstva v približno zadnjem polstoletju naglega razkroja fevdalizma. Začetek te dobe v zgodovini šolstva na Slovenskem označuje »Politična šolska ustava«, torej novi, po vrstnem redu drugi osnovnošolski zakon v habsburški monarhiji iz leta 1805 — veljaven z nekaterimi spremembami oziroma dopolnili do leta 1869 — a zaključuje jo revolucionarno 1848. leto.

Zgodovino šolstva na Slovenskem v tem obdobju je avtor zajel v tri razvojne faze. V prvi obravnava — v dveh poglavjih: Prva leta novega osnovnošolskega zakona ter Gimnazijske in višje študije v prvem desetletju 19. stoletja — razvoj šolstva od uveljavitve novega zakona za osnovne šole do francoske okupacije dela slovenskih dežel. Avtor je tu podrobno opisal osnovnošolski sistem po »Politični šolski ustavi« in dal vzrokom nastanka in ciljem tega zakona še poseben poudarek; a ureditev gimnazij je prikazal na podlagi zbirke odlokov in predpisov za upravljanje in ureditev gimnazij (Gymnasialcodex). Vendar se mi zdi, da bi bilo pri tem potrebno bolj upoštevati oziroma proučiti dejansko stanje. Kajti tudi v tem času se je, podobno kakor v vsem poznejšem obdobju, dejansko stanje verjetno mnogokje več ali manj razlikovalo od zakonskih predpisov. Ob osnovnem šolstvu se je avtor ustavljal zlasti pri naslednjih problemih: vloga osnovne šole v tem času in vzroki, ki so ovirali njen razvoj, odnos cerkve do šole, financiranje šol in materialno stanje šol ter učiteljstva, dalje, vsebina in metoda učnega dela, učne knjige, uporaba slovenskega jezika v šoli, šolski obisk in vzroki za vsekakor neugodno stanje v tem pogledu na Slovenskem, pri čemer se je še posebej zadržal na problemu otroškega dela, in, končno, pri nedeljskih šolah. Ko je obravnaval gimnazije in višji študij, je avtor prikazal zlasti ureditev pet- in šestrazrednih gimnazij, ki jih je bilo tedaj na širšem slovenskem ozemlju deset, dalje njihov predmetnik, vsebino in način pouka, a še posebej je obravnaval učni kader, ki ga za prvo desetletje 19. stoletja ceni na komaj petdeset profesorjev. Ob višjih študijah pa se je pisec ustavil predvsem na filozofskem študiju, tako na licejih kakor tudi na univerzi.

V drugo fazo razvoja šolstva v tem obdobju je avtor zajel šolstvo Ilirskih provinc, katero je tu, v poglavju Šolstvo v dobi Ilirskih provinc, prvič izčrpneje in v celoti opisano. Čeprav se je nova organizacija šolstva uveljavila le na delu slovenskega ozemlja in je tudi tu trajala le kratko dobo, je vendar kot razvojna stopnja precej pomembna. Kajti kakor mnogokje drugje tudi na tem področju ni moglo brez sledu in vplivov izginiti vse, kar je bilo ustvarjeno v času Ilirskih provinc. Predvsem je značilno francosko obdobje v zgodovini šolstva na Slovenskem zaradi tega, ker so dali Francozi slovenskemu jeziku večjo veljavo (čeprav je osnovno šolstvo tedaj na splošno celo nekoliko upadalo v primerjavi s prejšnjim časom), dalje, ker je bila uvedena enotna osnovna šola in ker se javlja v Ljubljani prvič na slovenskih tleh zaključen visokošolski študij.

Tretja, v mnogočem zaključena faza v razvoju šolstva na Slovenskem je v tem obdobju po avtorju tako imenovano predmarčno šolstvo. V njej obravnava — v poglavjih: Osnovno šolstvo, Strokovno šolstvo in Gimnazije in višje študije — vsa bistvena vprašanja teh stopenj šol in študij na slovenskih tleh. Zlasti izčrpno in obširno so obdelani problemi in vsa bistvena vprašanja osnovnega šolstva (šolska mreža, število šol, odnos staršev do šole, vloga cerkve v šolstvu, otroško delo in obisk šole, slovenski jezik v osnovni

šoli, nedeljske šole; učni kadri, materialni položaj šolstva in učiteljev, šolanje in pedagoška vsebina učiteljevega izobraževanja in cilji te vzgoje, vprašanje deklisških šol za učiteljice, moralni in policijski pritisk na učiteljstvo, pedagoški tisk; vsebina in idejnost pouka, ki ju je šolska oblast urejala pod vidiki političnega in družbenega sistema, dalje vloga slovenskega jezika in slovenskih učbenikov ter jezikovno stanje na osnovni šoli pred revolucijo). Zanimive so po svoji strani tudi avtorjeve ugotovitve o strokovnem šolstvu predmarčne dobe na Slovenskem in zlasti o gimnazijah ter višjih študijih, pri katerih je zajel predvsem naslednje: ureditev gimnazij po avstrijski reokupaciji, poskusi reforme gimnazij, odnos šolskih oblasti do družbene strukture dijakov na gimnaziji in do proforsorskega kadra, organizacija in vsebina višjih študij, ter nadzor nad študenti in profesorji. Posebej pa se je pisec v obširnem poglavju dotaknil tudi pedagogike kot učnega predmeta filozofskih študij. V njem je podrobno opisal ne le vsebino tega študija, ki se je uveljavljal med izbirnimi predmeti filozofskih študij v Avstriji od začetka 19. stoletja dalje, temveč tudi stolice za ta študij na Slovenskem, personalno politiko pri izbiri učnih kadrov in učbenike pedagogike. Pri tem naj zlasti podčrtam avtorjevo ugotovitev, da je ta pedagogika le životarila, ker so jo dušili reakcionarni in konservativni uradni idejni pogledi absolutistične dobe; in da je za naše pedagoško izročilo mnogo bolj pomembna marsikatera Kumerdejeva, Linhartova in Vodnikova pedagoška misel, kakor pa skoraj pol stoletja trajajoča predavanja take pedagogike na tedanjih treh najvišjih šolskih zavodih na Slovenskem (liceja v Celovcu in Ljubljani, filozofski učni zavod v Gorici). Vendar pri tem ne gre zanikati, da je ta pedagogika vendar odigrala praktično pomembno vlogo zlasti glede usposabljanja za proforsorski poklic in da je vnašala v študij prvič tudi elemente »strokovne« izobrazbe.

Spričo tega, ker tudi za ta del Schmidtove monografije veljajo že za prvo knjigo navedene kvalitete /glej oceno v ZČ 17 1963/, bi tu poudaril samo nekaj stvari, o katerih se mi zdi, da bi jih bilo vredno posebej omeniti. V tej drugi knjigi svoje obširne razprave avtor ni prikazal šolstva samo z najvažnejših aspektov in z vsemi poglavitnimi problemi, marveč je v mnogo večjem obsegu kakor pri prvi knjigi in tudi znatno globlje in bolj zrelo povezoval zgodovino šolstva s celotnim zgodovinskim dogajanjem obravnavanega časa. A zanj je bila poglavitna značilnost boj za ohranitev vsega starega, boj proti novim naprednim protifevdalnim silam in idejam, ki so jih te sile predstavljale. V tem boju pa je fevdalna reakcija dajala šolstvu zelo pomembno vlogo. Odtod vsekakor tudi izredno zanimanje državnih oblasti za učne in vzgojne cilje ter za vsebino šolskega dela, česar ne moremo reči za materialno stanje šolstva in šolnikov, ki so bili zaradi dviganja cen v tem času celo slabše nagrajevani kakor v terezijansko-jožefinskem obdobju. Učne in vzgojne cilje so namreč podrejele koristim obstoječega družbenega in političnega sistema ter boju proti vsemu naprednemu. Zato je bilo seveda še toliko bolj pomembno, da je avtor sledil vsem znakom rasti naprednih idej, kakor so se pojavljale in so odsevale skozi šolstvo na slovenskih tleh, in seveda tudi težnjam, da se vendarle uveljavijo posamezni elementi buržoazne didaktike. Posebno pozornost je pisec posvetil razvoju vseh tistih elementov v zgodovini šolstva in pedagoške misli, ki so vplivali na krepitev slovenskega narodnega prebujenja, prav tako pa tudi na proces, ki nas je iz družbeno obglavljenega ljudstva spreminjal v narod, pri čemer je imelo nastajanje slovenske inteligence še posebno važen delež.

Vrednost dela dokazujejo številne, mnoge med njimi zelo dragocene, nove ugotovitve in na skrbni analizi virov sloneči zaključki oziroma popravki

trditev v dosednji literaturi. Vsekakor je izredno zanimivo, naj omenim vsaj to, da je delavstvo, konkretno rudarji v Idriji, že v tem obdobju kazalo najboljše odnos do šole in je zanjo celo samo nosilo stroške. Prav tako je na drugi strani, vsekakor ne le za Slomška, ki jo je izrekel, marveč tudi za precej močan krog najhujše reakcije na Slovenskem, značilna misel, naj bi se šole številčno omejile, da se ne bi mogli širiti »zmotni nauki« na Slovenskem. Odtod tudi nadaljnja Slomškova zahteva, da je treba okrepiti versko vzgojo, češ, da se zmotne novotarije vedno bolj širijo celo med preprostim ljudstvom. »Temu zlu, ki se je tako razpaslo,« pravi, »bomo kos le s temeljitim poukom glavnih resnic naše svete vere«.

Drugi del Schmidtove monografije znova potrjuje, da smo z njo dobili bogat prispevek ne samo za zgodovino šolstva, temveč tudi za poznavanje splošnega zgodovinskega razvoja na slovenskih tleh.

Ferdo Gestrin

Geschichte der Technischen Hochschule in Wien. Nach neugefundem Aktenmaterial bearbeitet. Von Dipl. Ing. Dr. Phil. H(edwig) Gollob. Wien 1964, 104 str., 8°.

Že v drugi polovici 18. stoletja so se v Avstriji pojavili predlogi za ustanovitev inštituta za izobraževanje tehnikov, trgovcev in industrijcev, ki bi imel tudi značaj tehniškega vodstva države. Cesar Franc se je osebno izredno zanimal za to akcijo in preskrbel finančno podlago s tem, da je zanjo določil presežke dohodkov državnega blagovnega prometa in dohodke davka na veletrgovino. V prav neugodni dobi francoskih vojn je nameravani inštitut že pred formalno ustanovitvijo nastal takorekoč v posameznih delih (realna akademija, kabinet tovarniških izdelkov, kabinet modelov, manufakturna risarska šola). Po večletnih pogajanjih med posameznimi inštitutu je cesar 28. XI. 1812 dal osnovna načela, 17. III. 1815 pa edikt o ustanovitvi politehničnega inštituta (Polytechnisches Institut). J. Prechtl, določen za prvega direktorja, je izdelal glavni organizacijski plan. Kot učilišče za trgovino in industrijo je PI obsegal pripravljalni razred, komercialni in tehniški oddelek, potem pa tudi muzej z zbirkami in mehanično delavnico, nameravali so tudi ustanoviti društvo prijateljev industrije. Pritegnili so dobre predavatelje posameznih strok, določili plače za osebje, izdajo letne publikacije (Jahrbücher des polytechnischen Instituts) in porabo pristojbin študentov za povečanje biblioteke. Študijski del je oskrbovala dvorna študijska komisija, gospodarski del dvorna komora. Pri vključitvi prej samostojnih inštitutov je prišlo včasih do trenj, ki so se pa vedno »diensthöflich« reševala in rešila. Že 9. X. 1814 je J. Prechtl izdelal tudi stavbni program. Najprej so kupili in adaptirali stavbo barona Sina (okraj Wieden), kjer je bila 6. XI. 1815 slovesna otvoritev, 14. XI. 1816 pa so položili temeljni kamen nove stavbe, ki je bila 1818 gotova. Pri odličnih predavateljih je število študentov od 50 prvega leta hitro in stalno rastlo, inštitut se je udeležil razstav 1815, 1839, 1845, industrija in trgovina sta za takorekoč »svoj« inštitut dali prostovoljne denarne prispevke, občinstvo se je sploh zanimalo za njegovo delo in obiskalo posebna javna predavanja, in novo povečanje stavbe (1836/1839) le bilo 1841 gotovo.

Revolucija 1848 je pomenila udarec za PI. Ko je direktor Prechtl po ukazu zahteval od legije tehnikov oddajo orožja, je bil nevarno ogrožen, pouk se je